

BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDA YOSH FUTBOLCHILARNING O'QUV-MASHG'ULOT JARAYONINI TAKOMILLASHTIRISH

Abdumalikov Sobit Abdumalik o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika Instituti
jismoniy madaniyat, sport va maktabgacha ta'lim fakulteti
sport turlarini o'qitish metodikasi kafedrasida o'qituvchisi

Axmedov Abbos Ismatullo o'g'li

jismoniy madaniyat yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola yosh futbolchilarning o'quv mashg'ulotlari vaqtida rivojlantirishni takomillashtirishga oid maqola hisoblanadi. Maqolada asosan futbol sohasiga oid bo'lgan ma'lumotlar joylashtirilgan.

Kalit so'zlar: futbol, sport mashg'uloti, jismoniy tarbiya.

ABSTRACT

This article is about improving the development of young football players during training sessions. The article mainly contains information related to the field of football.

Keywords: football, sports training, physical education.

O'tgan asrning 70 yillarining boshidan mashg'ulot jarayonini boshqarish bir qator mutaxassislarining tadqiqot obektiga aylanadi. Ular o'z tadqiqotlari yo'nalishi etib kibernetik yondashuv usulini asos qilib olishdi. "Bunday nuqtai nazardan sport mashg'ulotiga umuman olganda, sog'lom inson organizmi faoliyatini maxsus tashkillashtirilgan boshqarish sifatida qarash maqsadga muvofiqdir».

Albatta, bunday tor ma'noda jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotini mushkul dinamik o'z-o'zini boshqaruvchi tizimlarni boshqarish nazariyasining hosilasi sifatida qarash mumkin.

Kibernetika tomonidan shakllantirilgan boshqaruv qonuniyatlari asosi, faqatgina sabab-oqibat bog'lig'ligi mavjudligi bilan xarakterlanuvchi mushkul dinamik tizimlarga o'z-o'zini boshqarishi mumkin degan nuqtai nazarga olib keladi; boshqaruv jarayonlari tizimni tupg'unlashuviga ruhsat beruvchi antidetashkillashtiruvchi xarakterga ega; boshqaruv va axborot ajralmas bir butundir.

o‘z-o‘zini boshqaruvchi tizimlarning muhim omillari teskari aloqalardir, ular boshqaruvni maqsadga yo‘naltirilgani va optimal va funktsionalligini ta‘minlaydi. Bunday holda biron-bir muhim qismni tushirib qoldirish juda qiyindir, chunki har bir kirishga chiqish mavjuddir. Masalan, sport natijarini aniqlovchi sifatga - uni baxolash usuli, rivojlanish uslubiyati rejalashtirayotgan natija me‘yorini belgilash, ularni vaqt bo‘yicha taqsimlanish tartibi va x.k.

Bu xolda boshqaruv jarayoni tartibga tushadi, musobaqa faoliyatining strukturasi va unga mos keluvchi sportchilarning funktsional imkoniyatlarini tashhislash uslubiyati, musobaqa faoliyatiga tayyorlikning turli komponentlarini takomillashtirishning yo‘naltirilgan modellar, usullar va vositalar tizimini mustaxkam bog‘laydi.

Mazkur g‘oyalar uzoq muddatli tayyorgarlik istiqbolli dasturini ishlab chiqarishda o‘z samarasini beradi (Platonov 1997).

Tayyorgarlik jarayonini boshqarishning maqsadi sportchi faoliyatini takomillashtirish, yuqori yutuqlariga erishishni ta‘minlovchi maqsadli tayyorgarlikni rivojlantirish. Sport mashg‘ulotini boshqarishning ob‘ekti-sportning intizomi uning tezkor, davriy, bosqichli holatining sababi bo‘lgan qo‘llaniladigan mashg‘ulot va musobaqa yuklamasi, sport tayyorgarligi tizimida unga ta‘sir majmuasining barchasidir.

Mashg‘ulot jarayonini boshqarishi ham sport mashg‘uloti tizimi imponitlarini (qonuniyatlar, omilar, holatlar, vosita va usullar va x.k. hamda mashg‘ulot va musobaqadan tashqari (maxsus anjom, uskuna va mashg‘ulotlar, qayta tiklanishi vositalari, iqlim omillari va boshqalar) omillarini majmuaviy qo‘llashni ko‘zda tutadi. Bir tomondan, bu sport mashg‘uloti jarayonida boshqaruvni o‘ta murakabligini, ikkinchi tomondan amalga oshirilgan yechimlarning asoslanganligi holida uning katta samaradorligini belgilaydi.

Mashq jarayonini boshqarish trener tomonidan sportchining faol ishtirokida amalga oshiriladi va uch guruh amaliyotlarni o‘z ichiga oladi:

-sportchilarning holati to‘g‘risida ahborot yig‘ish, bularga jismoniy, texnik-taktik, psixologik tayyorgarlik, turli funktsional tizimlarning trenirovka va bellashuv vazifasiga ta‘sirchanligi, musobaqa faoliyatining ko‘rsatkichlari kiradi va x.k;

-ushbu axborotlarni xaqiqiy va berilgan ko‘rsatkichlar bilan solishtirish asosida tahlil qilish, ko‘zlangan samaraga erishishni ta‘minlovchi trenirovka va bellashuv faoliyati xarakteristikalarini rejalashtirish va aniqlashtirish;

-trenirovka va bellashuv faoliyatidan ko‘zlangan samaraga erishishni ta‘minlash, maqsad va vazifalar, reja va dasturlar, vosita va usullarni ishlab chiqarish va joriy etish yo‘li bilan qabul qilish.

Sport mashqi jarayonini boshqarishning asosi bo'lib, sportning turli va doimo o'zgaruvchan imkoniyatlari, uning funksional holatining o'zgarishi, hamda sportchidan trenerga keladigan quyidagi to'rt turdagi qaytma aloqa to'g'risida axborot xizmat qiladi;

1) sportchidan murabbiyga keluvchi ma'lumotlar (salomatlik, ishga munosabati, kayfiyati va boshqalar);

2) sportchining o'zini tutishi to'g'risida ma'lumotlar (trenirovka hajmi, uni bajarilishi, aniqlangan xatolar va x.k.);

3) mashqlarning tezroq samarasi to'g'risida ahborotlar (mashq yuklamasi natijasida funksional o'zgarish xarakteri.)

4) trenirovkaning kumulyativ va kelgusi samarasi to'g'risidagi ma'lumotlar (sportchining tayoyrgarlik darajasini o'zgarishi.);

Bosqichli boshqaruv yirik strukturaviy tashkilotlarda shunday tutadiki, bunda maqsadga erishishga va asosiy vazifalarini aniq elementlar asosida yechimini, ko'p yillik makrastruktura- bosqichi tayyorgarligini, tayyorgarligining asosiy turini, makrosiklni, davrni yoki jarayonni ta'minlaydi. Bosqichli boshqaruvning samaradorligini umumiy sondagi omillar asosida aniqladi:

-makrastrukturaning aniq elementi yakunida, sportchi erishishi lozim bo'lgan tayyorgarlik darajasi to'g'risida aniq tassavurlar mavjudligi;

-jismoniy, texnik-taktik va psixalogik tayyorgarlikning vazifalarini yechish vositalari va usullarini vaqt bo'yicha oqilona ko'plash va samaralash;

-tayyorlov jarayonini samaradorligi va unga o'zgartirishlar kiritishni nazorat qilishni ob'ektiv tizimi mavjudligi;

Ko'p yillik tayyorgarlikni har bir bosqichi, makrosikl, davr va x.k. o'z oldiga qo'ygan maqsad va vazifalardan kelib chiqqan holda boshqaruv tizimini aniqlaydi. Masalan, ko'p yillik takomillashtirishning dastlabki bosqichida ya'ni tayyorgarlikning boshlanishida, boshqaruv jarayoni har tomonlama shakllangan texnik tayyorgarlikka, jismoniy sifatlarning ko'zlangan eng muxim natijalariga erishishi, bular, tezlik quvvat, chidamlilik-chaqonlik, moslashuvchanlik, ma'lum sport turini eng muxim funksional tizimlarning imkoniyatlari, boshlang'ich tayyorgarlikka mos bo'lgan psixologik sifatlari va boshqalar.

Yuqori natijaga erishish vazifasi turgan vaqtda individual imkoniyatlarni maksimal ishga solish va ularni musobaqalarda namoyon etish davrida boshqaruv jarayoni boshqacha yo'nalish kasb etadi va rejalashtirilgan natijaga yetishni ta'minlaydigan, sport mahoratini eng yuqori saviyasini namoyon etish zaruriyatiga bo'ysunadi. Bular, yuqori natijalarga erishishga yo'naltirilgan tayyorgarlikni bosqichli boshqaruv jarayoni ko'zda tutgan davrda amalga oshiriladigan bir qator amaliyotlar bilan bog'liq.

Bosqichli boshqaruvning samaradorligi avvalo musobaqa faoliyatining mukammal tizimi va u yoki bu sport yo'nalishida mos ravishdagi tayyorgarlik ko'rish strukturasi hamda uning aniq turi to'g'risida yetarli tasavvurlar mavjudligi bilan aniqlanadi. Yetarli darajada aniq va har tomonlama bilimlar bor bo'lsa bosqichli boshqaruvning boshqa davrlarida ham yutuqqa erishishga umid qilsa bo'ladi. Musobaqa faoliyatining va tayyorgarlik darajasi to'g'risidagi ma'lumotlarning bir yoqlamaligi, ahborotlarning yo'qligi mashg'ulotlar jarayonini boshqarish imkoniyatlarini chegaralaydi. Masalan, agar musobaqa faoliyati strukturasi muhim mustaqil xarakteristikalar bo'lmasi yoki tayyorgarlik strukturasi texnik va jismoniy tayyorgarlik saviyasi bilan bog'liq bo'lgan ko'rsatkichlar mavjud bo'lib lekin taktik yoki psixologik tayyorgarlik ko'rsatkichlari tushirib qoldirilgan bo'lsa bunday hol yuz beradi.

Bosqichli boshqaruv davrida eng muhim amal sifatida musobaqa faoliyati va tayyorgarlik madellarini ishlab chiqarish keltiriladi, ular musobaqaning ma'lum bosqichida mo'ljal sifatida qo'llanilishi kerak. Keyingi amallar bu sportchining funksional imkoniyatlarini, uning tayyorgarlik darajasini, musobaqa faoliyatini samaradorligini baholash va kerakli maqsadga erishishi uchun individual ma'lumotlarni model bilan taqqoslashdir. So'ngra jismoniy rivojlantirishning umumiy texnologiyasi ishlab chiqiladi, ma'lum bosqichda xususiy vazifalarni yechishga doir masalalar qo'yiladi va ularni hal qilishi uchun samarali vositalar va usullar tanlanadi. Keyingi amal vazifani oqilona qo'yish, tayyorgarlik jarayonini vosita va usullarni taqsimlashdir. Mazkur davrning yakuniy amallari bo'lib rejadagi va amaldagi ko'rsatkichlarni taqqoslash, o'zgartiruvchi ta'sirlarni rejalashtirishi va nihoyat, erishilgan saviyani musobaqalarda amalga oshirish.

Davr yakunida erishilgan tayyorgarlikning saviyasi musobaqa faoliyati modelining rejalashtirilgan ko'rsatkichlar bilan taqqoslanadi va bosqichli boshqaruvning navbatdagi davri boshlanadi.

Bosqichli boshqaruv tizimining eng muhim metodologik tomoni bo'lib, ko'rilayotgan davridagi amaliyotlarga tegishli bo'lgan ma'lumotlar va imkoniyatlarning to'la mutanosibli zaruriyati xizmat qiladi. Musobaqa faoliyatining strukturasi va sportchining tayyorgarligi to'g'risidagi aniq tasavvurlar nazorat tizimi, mashg'ulot jarayonining mazmuni va x.k. lar model ko'rsatkichlarini ishlab chiqish uchun asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Bogdanova V.A. Differensirovanny podxod v fizkulturnom obrazovanii mladshix shkolnikov. Avtoref. dis. kan. ped. nauk. Tyumen, 2001. - 22 s;
2. Boyboboyev B.G. Jismoniy tarbiya darslarida 9-11 yoshli o‘g‘il bolalar uchun yuklamani me‘yorlash. 1999 y. 162-bet.,
3. O.V.Goncharova Bolalarning jismoniy sifatlarini tarbiyalash. O‘quv qo‘llanma. Toshkent – 2015, 204 – bet.
4. Akramov J.A Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning musobaqa faoliyatning xususiyatlari. G‘G‘ Fan-sporga №1 -2007 y.
5. Abidov Sh.U. Yosh futbolchilarning o‘quv-mashg‘ulot jarayonini tashkil qilish va rejalashtirish. Uslubiy tavsiyanoma. Toshkent.2011.